

Suomenlahden ulkosaaret muistoissa

■ IRMA-RIITTA JÄRVINEN

Ulla-Maija von Hertzen (toim.):
*Kotisaaret. Suursaari, Lavansaari,
Tytärsaari, Seiskari.* WSOY 2008.

Suomi menetti, muiden aluemenetystensä ohella, toisen maailmansodan seurauksena Neuvostoliitolle neljä Suomenlahden ulkosaarta: Suursaaren, Lavansaaren, Tytärsaaren ja Seiskarin. Suomen puolelle jäivät Haapasaari ja lähempänä rannikkoa Haminan kohdalla sijaitseva Tammio. Nämä ulkosaaret, vaikka niiden välillä olikin matkaa useita peninkulmia, muodostivat lajissaan omaleimaisen kulttuurialueen, jonka elämäntapa oli muotoutunut asutuksen vakinaistuttua 1600-luvulta lähtien. Saarissa oli kauniita ja hyvinvoivia kyläyhteisöjä, elanto saatiin merestä ja meriammateista.

Meri ei erota, vaan yhdistää. Ulkosaarelaisten välillä oli perinteisesti runsaasti kanssakäymistä, solmittin avioliittoja mieluummin saarelaisten kesken kuin haettiin puoliso Suomen mantereelta. Ulkosaarelaisten elämänmuodon ehtoja ja ankaruutta ei ymmärrä kukaan muu kuin toinen saarelainen. Lausahdus ”Merta pitää kunnioittaa, mutta sitä ei saa pelätä” luonnehtii oivallisesti saarelaiseetosta: olosuhteiden ja elinehtojen ymmärtämistä, mutta silti pelotta elämistä. Saarelaiset eivät eläneet umpiossa. Yhteydet mantereeseen toteutuivat vilkkaassa kaupankäynnissä; mentiin Viipuriin, Pietariin, Helsinkiin, Kotkaan, Haminaan ja paljon kauemmaksi. Yhteyksiä virilaisiin syntyi vuosisataisen, pe-

Kotisaaret-kirja on kuvitettu kauniisti ja runsaasti. Tässä osa kansikuvasta.

rinteisen seprakaupan välityksellä. Seiskarilaiset olivat kosketuksissa inkeriläisiin kalanostajiin, sillä Inkerin rannikolle oli matkaa vain parikymmentä kilometriä.

Toimittaja Ulla-Maija von Hertzen on koonnut ulkosaarista ja niiden elämänmuodosta hyvin kauniin muisteluteoksen, jonka välityksellä hän haluaa kunnioittaa saarelaisia ja heidän kadonnutta kulttuuriaan. Teoksessa kuuluu kertojien ääni, vaikka toimittaja onkin muotoillut ja yhtenäistänyt tekstin tekemiensä haastattelujen pohjalta. Kahdeksantoista kertoo muistelee lapsuuttaan ja nuoruuttaan; siten muistojen historiallinen horisontti asettuu saarten elämään 1920- ja 1930-luvulla. Toimittajan haastattelujen lisäaineistona on käytetty kirjoitettua tekstiä (Johannes Suomalainen) sekä SKS:n kansanrunousarkiston silloisen tutkijan Pekka Laaksosen 1960-luvulla tekemää Teodor Yrjösen haastattelua. Runsas, hieno mustavalkoinen valokuvakuvitus tukee tekstiä. Teoksen lopussa on Martti Turtolan lyhyt ulkosaarten historiikki. Turtolan artikkeliin liit-

tyy kartta, jolle olisin suonut paitsi näkyvämmän paikan teoksen alkusivuilla myös suuremman tarkkuuden – nyt tähän merelliseen kulttuurialueeseen liittyneet Haapasaari ja Tammio puuttuvat kartasta kokonaan. Lyhyt murresanojen luettelo on liitetty teoksen loppuun.

Syvällisempää tietoa saarten historiasta, luonnonolosuhteista ja kulttuurista voi etsiä esimerkiksi teoksesta *Suomenlahden ulkosaaret. Lavansaari, Seiskari, Suursaari, Tytärsaari* (toim. Risto Hamari, Martti Korhonen, Timo Miettinen ja Ilmar Talve, SKS, 1996). Ulkosaarten varhaisempaa historiaa ja elämäntapaa, 1700-lukua ja 1800-luvun alkua luotaa erinomaisesti Yrjö Kaukiaisien tutkimus *Rantarosvojen saaristo. Itäinen Suomenlahti 1700-luvulla* (SKS, 2005). Lavansaarelaisten merenkulku-elinkeinoja tarkastelee Heikki Piispan teos *Meri on meidän peltomme. Lavansaari ja sen merenkulku talonpoikaispurjehduksen kukoistuskautella* (SKS, 2003).

Kotisaaret-teos ei ole historiikki, vaan muistelukirja, joten sen

voima on ihmisten kerronnassa, henkilökohtaisessa näkökulmassa, lapsuuden ja nuoruuden iloissa ja suruissa. Eri kertojien osuudet on esitetty omina kokonaisuuksinaan, jokaista saarta kohden on kolmesta viiteen kuvausta. Kertojittain etenevän rakenteen vahvuutena on kunkin haastatellun yksilöllisen äänen esiin nostaminen, heikoutena taas hajanaisuus, yksityiskohtien runsaus ja se, ettei asioita muistelukerronnassa tarkastella kovin perusteellisesti. Useat kertojista käsittelevät samoja teemoja, joista keskeisiksi nousevat ruokatalous ja ruoan valmistus, kalastus ja hyljestys, meren anti, vaatetus, käsityöt, kesävieraat, seprakauppa, lasten työt ja leikit, koirat (pätevät, persoonalliset hyljekoirat) ja muut kotieläimet, juhlien vietto, onnettomuudet, syntymä ja kuolema – ja aivan yksinkertaisesti meriympäristön suunnaton kauneus ja avaruus, jonka lapsi ymmärsi. Melkein kaikki kertovat myös siitä, millaista oli jättää lopullisesti kotisaari syksyllä 1939. Traumaattinen lapsuudenkokemus ei mielestä unohdu.

Kirjoittaja on filosofian tohtori ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston tutkija.